

ESKİŞEHİR ÇİFTELER İLÇESİNDE EL SANATLARININ YAŞATILMASI: OYA ÖRÜCÜLÜĞÜ

Doç. Dr. Nilay ERTÜRK*
Yrd. Doç. Dr. Esra VAROL**

Öz

El sanatları, bir toplumun kültürel birikiminin, gelenek ve göreneklerinin, tarihinin, gelişiminin, sanatsal ve estetik anlayışının göstergelerinden birisidir. El sanatları konusunda verilen ürünlere göre zengin bir birikime sahip olan Türkiye'de bölge bölge, yöre yöre bu sanatların çok çeşitli örneklerine ulaşmak mümkündür. Bu çalışma, Eskişehir-Çifteler ilçesindeki oya örücülüğü faaliyetlerini model, anlam, kullanım, eğitim ve ekomiye katkı yönleriyle ele almak amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmanın yöntemi problem, veri toplama yöntemleri ve veri analizi bakımından niteldir. Araştırma örnekleminin belirlenmesinde ölçüt örneklem yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada, oya örücülüğünün nesilden nesile öğretildiği, genç yaşta başlanıldığı, iğne oyasının en sık uygulama olduğu, hediye olarak da verildiği ulaşılan sonuçlardan bazılarıdır. Oya örücülüğü günümüzde oldukça azalmıştır ve aynı zamanda aksesuar yapımında da kullanılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Geleneksel-Türk el sanatları, Eskişehir, oya örücülüğü.

Survival of the Handicrafts in Çifteler Sub-Province of Eskişehir: Needlepoint Weaving

Abstract

Handicrafts is one of the indicators of the cultural heritage, customs and traditions, history, development, artistic and aesthetic values of a society. It is possible to reach a lot of samples of this crafts in Turkey which has rich heritage according to this crafts, zone by zone, region by region. This study was done to consider the needlepoint activities in Çifteler Sub-province, in terms of model, meaning, usage, education and contributions to the economy. This research is a qualitative study due to the research problem, data collection tools that were used and descriptive analysis of the obtained data. Criterion sampling method was used for determining of the research sample. Some of the results achieved in the study include: Needlepoint is taught from generation to generation and learning of it started the young age. It was determined the needlepoint is the most frequently performed weaving also it is used as a gift. Today, weaving of needlepoint is considerably reduced and it is also used in making accessory.

Keywords: Traditional-Turkish handicrafts, Eskişehir, needlepoint weaving.

*Anadolu Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü, nilaye@anadolu.edu.tr

**Anadolu Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü, evarol@anadolu.edu.tr

Giriş

El sanatları bir milletin kültürel birikiminin gelişiminin en canlı belgeleridir. El sanatları ve el sanatları ürününü kısaca tanımlamak gerekirse el sanatları, “belirli hammaddeleri el becerisi ve gerekirse basit el araçları ile işleyerek, işlenmiş (mamül) ve yarı işlenmiş ürünler elde etmektir”. El sanatları ürünü ise “günlük kullanım eşyasından süs eşyasına, çeyizlik eşyadan hediyeleşik eşyaya pek çok ürünü içine alan dayanıklı tüketim malı olarak tanımlanabilir. Bu tür ürünler el emeğine dayalı üretildiği için biri diğerinin aynı değerlidir ve her ürün tektir”. (Aktan,1989:4; Topkapı Sarayı Müzesi Uzmanları,1969:5).

El sanatlarının genel karakteri içinde bazı özellikler yer almaktadır (Sümerkan, 2008:9). Bunlar:

El sanatları kişisel bilgi ve beceriye dayanır.

Kişisel bilgi ve beceri ustadan çırağa aktarılır.

Bilgi iletimi ve üretiminin sürekliliği ile geleneksel özellik taşır.

Kırsal üretimlerde ham madde yöreseldir.

Üretim kişisel ya da küçük işletmelerde yapılır.

Ürünler üretildiği toplumun üretim, kültür, yaşayış biçimi ve ekonomik düzeyini yansıtır.

El sanatları üretiminde göçler, savaşlar, yönetimle ilgili değişiklikler, iktisadi planlama, buluşlar gibi etmenler ani değişiklik yaratabilir (Aktan, 1989:14).

M.Ö. 7000’li yıllardan beri birçok uygarlığa ev sahipliği yapan Anadolu bu uygarlıkların kültür izlerini kendi bünyesinde toplamıştır. Anadolu’da yerleşik hayata geçilmesinden sonra eski uygarlıkların kültürleri yeni bir sentez içinde yaşayışını sürdürmüştür. Gerek doğal coğrafi konumu gerekse eski uygarlıklardan aldığı kültür izleriyle Anadolu el sanatları zengin bir kültürel öze sahip olmuştur (Onuk,1984:178). Bu kültürün bir parçası olan Eskişehir Türkiye’nin büyük şehirlerinden birisidir. Eskişehir Anadolu’nun kavşak noktalarından biri olarak tabiat güzellikleri, kültürü ve coğrafyasıyla asırlar boyu önemli yerleşim yerlerinden biri olmuştur (Eriş ve diğerleri,2014:7). Eskişehirde yapılan el sanatlarından bazıları, lüle taşı işlemeciliği, yorgancılık, çömlek yapımı, çorap örücülüğü ve oya örücülüğüdür. Oya örücülüğü yapılan başlıca ilçelerden birisi ise Çiftelerdir (URL-1). Çifteler ilçesi Eskişehirin güneyinde yer almaktadır. Daha önce Çifteler Köyü olan ilçe, 1951 yılında Belediye ve 1954 yılında çıkarılan 28 Haziran 1954 tarih ve 6821 sayılı kanunla Çifteler ilçe merkezi haline gelmiştir. Yüz ölçümü 20 km² olan ilçenin halkını Balkan (Bulgaristan - Romanya), Kafkas, Kırım, Türkmen göçmenleri, Posof’tan gelmiş Kıpçak Türkleri ve Yörük ile yerli halk (Manavlar) oluşturmaktadır (URL2 ve URL3).

El sanatlarımızın zarif örneklerinden olan oya “genellikle ipek ibrişim kullanarak iğne, mekik, tıg veya firkete ile yapılan ince dantel” olarak ifade

edilmektedir. Kadın el sanatlarından oyacılık ailede küçüklerin büyüklerden öğrenmesiyle sürdürülmektedir. Türk el sanatları içerisinde hem fonksiyonel özelliği hem de sanat eseri değerindeki örnekleri ile özgün bir yeri bulunmaktadır (Özbaşı ve diğerlerinin aktarımı ile Özbaşı, 1997:125; URL4).

Oya ve oyacılığın tarihi incelendiğinde 1905'te Menfis kazılarında bulunan özellikle balık ağlarına yönelik örneklerden bu tekniğin, MÖ 2000 yılları öncesinde de bulunduğu düşünülmektedir. Günümüze kadar gelebilen bazı örneklerin incelenmesi sonucunda oyalara en çok 17. ve 19. yy arasında yaygınlık gösterdiği anlaşılmaktadır (URL5).

İğne, tığ, mekik, firkete gibi araçlarla yapılan oylar yazma, tülbent, yatak ve yastık örtüsü gibi ürünlerin kenarlarını süslemektedir. Bordür ya da motif olarak tasarlanmış oylar, kullanılan araç ve tekniklere göre değişik adlar almaktadır (TC MEB,2014:361; Işık, 2012:85). Bunlar:

İğne Oyası: Kaynaklara göre kadın giyiminde süsleme ve süslenmeye sözsüz iletişim aracı olarak kullanılan iğne oyları 12. yüzyılda Anadolu'dan Yunanistan'a ve İtalya'ya oradan da Avrupa'ya geçmiştir. İğne oyları Anadolu'da renk, biçim, teknik ve estetik açılarından en güzel örneklerini 18. yüzyılda vermiştir. Dünya literatürüne "Türk Danteli" olarak giren iğne oylarının yapımında kare ve üçgen olmak üzere iki ilmek türü bulunmaktadır. İğne üzerine, iplik ile ilmek atarak ve iğne ile ipliği bu ilmek içinde çekerek yapılan iğne oylarının, zürafa, kirpik, düğüm çoğaltma/azaltma olmak üzere üç ana teknik ile üretilerek tekli sarma veya çiftli sarma biçiminde yapılabilmektedir (Onuk,1984:178; TC MEB2014:361).

Tığ Oyası: Tıglarla zincirlenerek örme yapılmaktadır. İplik ile oluşturulan ilmek tığa sarılan iplik içinden geçirilerek çekilmektedir. Böylece zincir adı verilen ilmek sıraları meydana gelmektedir. Zincirler ve ilmekler ile üst üste gelen trabzarlardan motifler oluşturulmaktadır (Fotoğraf 1). Farklı sayı ve dolama çeşitleri ile boşluk doluluk durumuna göre farklı motifler elde edilmektedir. Geçmişte tığ oylarında çoğunlukla pamuk ipliği kullanılırken endüstrileşmeyle birlikte sentetik ipliklerin tercih edildiği görülmektedir. Tığ oylarının farklı renk ve boyuta boncuk yada pullar kullanılarak farklı modellerin de elde edilmesi söz konusudur (TC MEB2014:371).

Mekik Oyası: Mekik oylarının malzemeleri tığ oylarının malzemeleri ile benzerlik göstermektedir. Belli uzunluktaki bir iplik üzerine, gerçekleştirilmek istenen motifin şekline göre mekikteki iplikler halkalanarak işlenmektedir. Yapan kişinin uzmanlığına bağlı olarak değişmekle birlikte mekikle oya yapımının iğne oylarından daha kolay, tığ oylarından ise daha zor olduğu söylenebilir. Tekniği hacimli motiflerin örülmesine elverişli olmadığı için iğne ve tığ oyları kadar çeşitleri bulunmamaktadır (URL6).

Firkete/ Firkete Oyası: Firkete iki paralel çubuğun ara açıklığı, kullanılacak

ipliğin kalınlığına göre ayarlanan U şeklinde yuvarlak ve uzun bir metaldir. Çelik, alüminyum veya kaplama olarak yapılan iyi bir firkete pürüzsüz ve kaygan olmalıdır. Tığ oyasında olduğu gibi firkete oyalarında da genellikle pamuk ipliği kullanılmaktadır. Ancak günümüzde endüstrileşmeyle birlikte daha çok sentetik ipliklerin kullanıldığı görülmektedir. Firkete ile motif oluşturmada firketeye sarılan iplikler tığ ile orta kısmından bağlanarak örülmektedir. Ayrıca dikilecek kısmı zincir çekilerek hazırlanan bu örgülerin kenarlarına tırtıl, boncuk veya pul geçirilerek yapılan çeşitleride bulunmaktadır (TC MEB2014:374).

Fotoğraf 1. Örnekleme yer alan kadınlar tığ oyası yaparken.

Oyalar genellikle süsleme ve bezeme ögesi olarak tülbent, yaşmak, yazma, yemeni gibi başörtüsü kenarlarında kullanılmıştır. Oya, kadının kendi emeğini koyduğu duygularını yansıttığı bir araç olmuştur. Oyalar Anadolu kadınının ince ruhunun, hislerinin, değer yargılarının, kültürünün, söylemek isteyip de söyleyemediklerinin bir göstergesi olmuştur. Örneğin; sevgilisine sarı bir çevre gönderen o kişiye aşık olduğunu sararıp solduğunu, eğer üzerinde selvi motifleri var ise hasretinden ölmeyi düşündüğünü, ifade etmektedir. Yeşil renk gelinin evinde eşile mutluluk içinde yaşadığını göstermektedir. Renklerin yanı sıra motiflerde çeşitli anlamlar içermektedir. Eşine kızan gelinler acı biber oyası ile duygularını dile getirmekte, badem çiçeği motifi ise sevdiğiyle evlenecek kızı ifade etmektedir (TC MEB2014:374; Topkapı Sarayı Müzesi Uzmanları,1969:33).

“Çağımız gün geçtikçe makineleşen insanı kendi yaratıcı gücü dışına iten, çevre koşullarından esinlenmede ve var olanın dışı vurulmasında zorlukların olduğu bir dönemdir” (Öztürk,2003:114). Bu koşullar içerisinde her el sanatı dalında olduğu gibi oya örücülüğünde de gerileme olduğu ve bu sanatın unutulmaya yüz tuttuğu söylenebilir. Bu doğrultuda bu araştırmanın amacı sayısı giderek azalan el sanatları ustalarının ve bu sanatlara katkıda bulunanların günümüzdeki durumunu irdelemek oya örücülüğünün yöresel anlamda durum ve gelişimini incelemektir. Ayrıca geleneksel el sanatlarının yaygınlaştırılmasına yardımcı olmak ve günümüz tasarımcılarının beslenmesini

sağlayacak veriler sunmaktır.

Yöntem

Gerek araştırma problemi ve örneklem belirleme gerekse kullanılan veri toplama araçları ve ulaşılan verilerin betimsel analizi doğrultusunda bu araştırma niteldir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 81-90).

Öncelikle literatür taraması yapılarak Eskişehir ve Eskişehir’de yaşayan el sanatlarının neler olduğu ve bu el sanatlarından oya örücülüğünün hangi ilçelerde yaşatıldığı konuları araştırılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nün web sitesinde de (URL-1) ilan ettiği üzere oya örücülüğünün yaşatıldığı ilçelerden birinin Çifteler olduğu belirlenmiştir. Çifteler’de oya örücülüğünü yapan bireylerin belirlenmesinde ise ölçüt örneklem yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örneklemede temel anlayış önceden belirlenen ölçütleri karşılayan örneklemden veri toplanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 112). Bu araştırma örnekleminin belirlenmesinde kullanılan ölçütler şunlardır:

Örneklemin Çifteler halkından olması ve Çifteler ilçesinde yaşamını sürdürmesi.

Uzun yıllar oya işini yapması (en az 20 yıl) ve oya örmede ustalaşmış olması.

Çifteler Halk Eğitim Merkezi tarafından oya örmede yörenin ustası olarak tanınması.

Ses, video ve fotoğraf çekimine izin vermesi.

Görüşme yapmada gönüllü olması.

Bu ölçütlere uyan örneklemin belirlenmesinde Çifteler Halk Eğitim Merkezi ile telefonda görüşülmüştür. Bu görüşme sonucunda ölçütleri karşılayan kadınlar, Çifteler Halk Eğitim Merkezi’ne müdür yardımcısı ve kurs öğretmeni tarafından davet edilerek araştırma verilerinin toplanmasında randevu saati ve tarihi kararlaştırılmıştır. Araştırma verileri, belirlenen randevu saati ve tarihinde (10.30, 26.02.2015) Çifteler İlçesine gidilerek odak grup görüşmesi, fotoğraf, video ve ses kayıt yolu ile elde edilmiştir. Elde edilen verilerden odak grup görüşmesi verilerinin çözümlenmesinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. “Bu yaklaşıma göre elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 224). Bu doğrultuda ses kayıt cihazı ve video kamera ile elde edilen veriler öncelikle raporlaştırılmıştır. Hazırlanan raporda yer alan veriler, araştırmanın görüşme soruları dikkate alınarak gruplandırılmıştır. Bu grüplama ile birlikte bulgular tanımlanmış ve yorumlanarak araştırma sonuçlarına ulaşılmıştır.

Bulgular

Araştırmada yer alan görüşme verilerinin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler araştırma soruları doğrultusunda betimlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmada ulaşılan bulgular şöyledir:

1. Soru: İsminiz ve kaç yıldır oya yapıyorsunuz?
2. Soru: Oya örmeyi nasıl öğrendiniz?

Görüşmede sorulan ilk ve ikinci sorular oya örücülüğünü yapan kimseleri tanımaya yöneliktir. Görüşmeye katılanlardan Nadir Kaya (50'li yaşlarında) ev hanımı olduğunu ve annesinden, mahalleden ve ablasından öğrendiğini ve 10 yaşından beri oya ördüğünü belirtmiştir. Bir başka görüşülen ise oya örücülüğünü kayın validesinden öğrendiğini belirtmiştir. Bu bulgular doğrultusunda oya örücülüğü nesilden nesile öğretilmekte ve oya örücülüğüne genç yaşta başlanmaktadır.

Fotoğraf 2. Örneklemede yer alan kadınlardan bazıları.

- 3.Soru: Oya yapımında hangi araç - gereç ve malzemeleri kullanıyorsunuz?

4.Soru: Oya nasıl örülüyor hangi yöntem ya da yöntemleri kullanıyorsunuz?

“İğneyle iğne oyası, tığla tığ işi, mekik, boncuk, inci...” Görüşmeye katılanlar oya örücülüğünde iğne, tığ ve mekik araçlarını kullandıklarını belirtmişler bunun dışında inci ve boncuk türleriyle süsleme yaptıklarını belirtmişlerdir. Oya örümünde ise daha önceleri pamuk iplik kullanılırken günümüzde daha çok sentetik ipliklerin kullanıldığını belirtmişlerdir. “Eskiden işleme yumağı kullanıyorduk pamuklu iplik şu an bobin sentetik...”

5.Soru: Yörenizde hangi oyalar yapılmakta hangi isimle anılmakta ve kullanılan renklerin anlamları var mı?

“İğne oyasından söz mendili (yapılıyor). Söz bittikten sonra bebek (için kullanılıyor)”. Araştırmaya katılan görüşmeciler iğne oyasından söz mendillerinden bahsetmişlerdir. Söz mendillerinden yeşil olan geline, pembe olan ise damada verilmektedir. Renk önemli olmamakla birlikte kıza verilenin

köşesine mutlaka bir süsleme işi yapılmakta ancak damadın mendiline yapılmamaktadır. Bunun nedeni damadın cebine koyduğunda sadece ucunun oyaşının görülmesidir. "benim eşimin mendili de beyazdı. Sonra bebeklere yüz örtüsü olarak kullandık." "Bizde mesela bebeğin yüzüne sarı yazma sarılık olmasın diye, anneyi de al basmasın diye al yazma örülür." Yörede yapılan oyaşların çeşitleri bilinen isimleri ve renk özellikleriyle ilgili bilgiler aşağıda yer alan formlarda sunulmuştur.

Örnek No: 1
Oyaşın Türü: İğne Oyaşı
Oyaşın İsmi: Kaz Ayağı Oyaşı
Kullanılan Renkler: Sarı, Yeşil, Pembe, Beyaz

Örnek No: 2
Oyaşın Türü: İğne Oyaşı
Oyaşın İsmi: Biber Oyaşı
Kullanılan Renkler: Yeşil, Kırmızı, Sarı, Beyaz

Örnek No: 3
Oyaşın Türü: İğne Oyaşı
Oyaşın İsmi: Lale Oyaşı
Kullanılan Renkler: Yeşil, Sarı, Beyaz

Örnek No: 4
Oyaşın Türü: İğne Oyaşı
Oyaşın İsmi: Bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Kırmızı, Yeşil, Sarı, Beyaz

Örnek No: 5
Oyaşın Türü: İğne Oyaşı
Oyaşın İsmi: Karanfil Oyaşı
Kullanılan Renkler: Yeşil, Pembe, Beyaz

Örnek No: 6
Oyaşın Türü: İğne Oyaşı
Oyaşın İsmi: Bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Pembe, Beyaz, Yeşil

Örnek No: 7
Oyanın Türü: İğne Oyası
Oyanın İsmi: Kaya Oyası
Kullanılan Renkler: Yeşil, Kahverengi, Beyaz

Örnek No: 8
Oyanın Türü: İğne Oyası
Oyanın İsmi: Bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Pembe, Beyaz, Yeşil

Örnek No: 9
Oyanın Türü: İğne Oyası
Oyanın İsmi: Kabak Çiçeği
Kullanılan Renkler: Yeşil, Sarı, Turuncu

Örnek No: 10
Oyanın Türü: İğne Oyası
Oyanın İsmi: Bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Mavi, Beyaz, Sarı, Yeşil

Örnek No: 11
Oyanın Türü: İğne Oyası
Oyanın İsmi: Yıldız Oyası
Kullanılan Renkler: Yeşil, Pembe, Beyaz

Örnek No: 12
Oyanın Türü: İğne Oyası
Oyanın İsmi: Menekşe Oya. Söz Mendili
damada verilir.
Kullanılan Renkler: Pembe

Örnek No: 13
Oyanın Türü: İğne Oyası, at kılından yapılmış
Oyanın İsmi: Bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Mor, sarı

Örnek No: 14
Oyanın Türü: İğne Oyası
Oyanın İsmi: Bilinmiyor. Söz Mendili damat
tarafından kıza verilir.
Kullanılan Renkler: Yeşil

Örnek No: 15
Oyanın Türü: İğne Oyası
Oyanın İsmi: Kedi Merdiveni
Kullanılan Renkler: Yeşil, Kahverengi, Beyaz

Örnek No: 16
Oyanın Türü: İğne Oyası
Oyanın İsmi: Çilek Oyası
Kullanılan Renkler: Yeşil, Kırmızı, Beyaz

Örnek No: 17
Oyanın Türü: İğne Oyası
Oyanın İsmi: Yıldız Oyası
Kullanılan Renkler: Pembe, Sarı

Örnek No: 18
Oyanın Türü: İğne Oyası
Oyanın İsmi: Bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Sarı

Örnek No: 19
Oyanın Türü: İğne Oyası
Oyanın İsmi: Bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Pembe, Kırmızı, Yeşil

Örnek No: 20
Oyanın Türü: İğne Oyası
Oyanın İsmi: Bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Kırmızı, Beyaz, Yeşil

Örnek No: 21
Oyanın Türü: İğne Oyası
Oyanın İsmi: Bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Mavi, Mor, Pembe

Örnek No: 22
Oyanın Türü: Yeşil kısım tığ oyası çiçekler
iğne oyası
Oyanın İsmi: Bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Yeşil, Mavi, Sarı, Pembe

Örnek No: 23
Oyanın Türü: İğne Oyası
Oyanın İsmi: Zambak Oyası
Kullanılan Renkler: Yeşil, Sarı, Mor

Örnek No: 24
Oyanın Türü: İğne Oyası
Oyanın İsmi: Bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Beyaz, Açık Kahverengi, Yeşil

Örnek No: 25
Oyanın Türü: Tığ Oyası
Oyanın İsmi: Kanser Oyası
Kullanılan Renkler: Kahverengi, Beyaz

Örnek No: 26
Oyanın Türü: Tığ Oyası
Oyanın İsmi: Kelebek Oyası
Kullanılan Renkler: Yeşil, Turuncu

Örnek No: 27
Oyanın Türü: Tığ Oyası
Oyanın İsmi: Küpelî Oyası
Kullanılan Renkler: Yeşil, Açık Sıtlü
Kahverengi, Beyaz

Örnek No: 28
Oyanın Türü: Tığ Oyası
Oyanın İsmi: Dut Oyası
Kullanılan Renkler: Beyaz

Örnek No: 29
Oyanın Türü: Tığ Oyası
Oyanın İsmi: Menekşe Oyası
Kullanılan Renkler: Yeşil, Mor

Örnek No: 30
Oyanın Türü: Tığ Oyası
Oyanın İsmi: Mum çiçeği ya da gelin çiçeği
Kullanılan Renkler: Yeşil, Sarı

Örnek No: 31
Oyanın Türü: Tığ Oyası
Oyanın İsmi: Bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Turuncu, Beyaz, Yeşil

Örnek No: 32
Oyanın Türü: Tığ Oyası
Oyanın İsmi: Yıldız Oyası
Kullanılan Renkler: Siyah, Beyaz, Gri

Örnek No: 33
Oyanın Türü: Mekik Oyası
Oyanın İsmi: Bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Pembe, Beyaz, Yeşil

Örnek No: 34
Oyanın Türü: Mekik Oyası
Oyanın İsmi: Bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Mor, Yeşil

Örnek No: 35
Oyanın Türü: Tığ Oyası
Oyanın İsmi: Bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Mavi, Yeşil, Gri

Örnek No: 36
Oyanın Türü: Tığ Oyası
Oyanın İsmi: Bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Turuncu, Beyaz, Yeşil

Örnek No: 37
Oyanın Türü: Mekik Oyası
Oyanın İsmi: Menekşe Oyası
Kullanılan Renkler: Siyah, Pembe, Beyaz

Örnek No: 38
Oyanın Türü: Mekik Oyası
Oyanın İsmi: Bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Kırmızı, Pembe, Mavi, Beyaz

Örnek No: 39
Oyanın Türü: Boncuk Oyası
Oyanın İsmi: Bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Kırmızı, Kahverengi, Yeşil, Beyaz

Örnek No: 40
Oyanın Türü: Boncuk Oyası
Oyanın İsmi: Bilinmiyor
Kullanılan Renkler: Kırmızı, Kahverengi, Yeşil

İncelenen 40 örnek sonucunda en çok iğne oyasının yapıldığı belirlenmiştir. Bununla birlikte çok çeşitli yazma ve oya renkleri görülmüştür. Oya renklerinin belirlenmesinde yazma deseni içerisinde yer alan renklerin tercih edilmesi söz konusudur. Bu bağlamda yazma ile oya arasında uyum arandığı söylenebilir. Oyalarda en çok kullanılan renkler yeşil, pembe, kırmızı, sarı, mavi ve kahverengi tonlarıdır. Oyaların yerel isimlerine ise kaz ayağı, mum çiçeği, biber ve çiçeği, menekşe, lale, kelebek, kaya, kanser, kedi merdiveni, yıldız, dut, küpeli, çilek, zambak ve kabak çiçeği örnek verilebilir. İsimlerinden de anlaşılacağı üzere oya isimlerinin belirlenmesinde doğadan yola çıkıldığı söylenebilir.

6. Soru: Oya örücülüğü aile bütçesine ve dolayısı ile ekonomiye katkıda bulunuyor mu?

7. Soru: Endüstrileşmenin oya örücülüğüne etkisi sizce nasıl oldu?

Görüşmeye katılan kadınlar aile bütçesine oyaları satarak katkıda bulduklarını belirtmişlerdir. Aile bütçesine katkıda bulunurken çocuklarının okul giderlerine, ya da askerdeki oğullarının para ihtiyacını karşılamakta kullandıklarını belirtmişlerdir. Gerek yurt içi gerekse yurt dışı için oya ördüklerini ifade etmişlerdir. "Evet ben hep dışarı yapıyorum zaten" "Benim kendi şeyim (tanıdıklarım) çok yurtdışında ben onlara düğün için şey (oya) için yapıyorum". "Çocuklarım için, okuyor, askerde oğlum şuan devamlı harçlık yolluyom devamlı yardımcı oluyor." Görüşmeye katılan kadınlar endüstrileşmenin oya örücülüğü gibi el sanatlarına zarar verdiğini emeklerinin karşılığını yeteri kadar alamadıklarını belirtmektedir. "... özeniyoruz bir şey (oya) yapıyoruz hemen hazırım buluyorsun".

Araştırmanın 8. Sorusu oyanın kullanıcıları ve kullanım yerleriyle ilgilidir.

8. Soru: Kimler daha çok oya kullanıyor ve oya nerelerde kullanılıyor?

Daha çok sünnet, evlenme, kına gecelerinde, doğum yapan gelinlere, anneler gününde anne ve kayınvalidelere, düğünde konuklara, askere, hacca, hastaneye, yaşlıya giderken hediye olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte

günümüzde aksesuar yapımında da kullanıldığı ifade edilmiştir. Konuyla ilgili örnekleme yer alan kadınların söylemleri şu şekildedir:

“İğne oyaları kına gecesinde geline kına yakan kişilere, yengelere, kayınvalideye, görümcelere, eltilere; sünnet kına gecelerinde sünnet çocuğuna kına yakan anne olur, kayınvalide (olur) kim yakıyorsa o şahsa iğne oyaları (verilir). İğne oyası daha zor olduğu için yani kıymetli olduğu için kıymetini belirtiyorlar. Asker kınasında, sünnet kınasında, gelin kınasında bunlar özellikle yapılan şeylerdir (adetlerdir) yöremizde. Oya ne kadar ağırsa ona (kişiye) o kadar değer verildiği anlamına geliyor. Sevdiğini belirtiyor yani. Gelin kız hele böyle kayınvalide geldi mi bizde şimdi gelin çıkıyor elini öper hemen bir iğne oyası, namaz örtüsü, greptemor deriz örtü örter. Birde ilk doğumunda gelin doğum yapıpta bebek mevlüdü dediğimiz zaman o zaman torununu kucağına verir bir greptemor (örter). Ne kadar ağır olursa o kadar değer verdiğini, sevdiğini hisseder.” “Bizim bu etrafımızda genellikle düğünlerde hediye dağıtılıyor. Kapalı olan kadın devamlı kullanıyor gelinlerin çeyizlerinde bohçalarda koyuluyor kız oğlan fark etmiyor, doğum yapan, hacıya gidenin yanına gidiyorsun. Bir hastanede yatana hediye olarak götürüyoruz. Devamlı elimizin altında lazım olan bir şey yaşlıya gidiyor. Gençler günümüzde kullanıyor iğne oyası, mekik (oyası). Mevlütlerde fuları kullanıyor genellikle gençler, boynuna bağlamak için. Eskiden oyayı yazmada kullanırdınız şimdi her yerde iğne oyasını kullanabilirsiniz aksesuar olarak her yerde kullanılıyor. Takı, küpe, broş kolye iğne oyası kullanılıyor. Aklına gelebilecek her alanda kullanabiliyorsunuz iğne oyasını. Annemin çeyizinden benim çeyimize kondu. Bebek mevlütlerinde, doğum yapan gelinlere ondan sora kayınvalide gelin alırken asker mevlütlerinde kullanılıyor.”

9. Soru: Genellikle kaç yaşındaki insanlar oya öğrenmek istiyor?

“Genellikle 30 yaş üstü, gençler okuduğu için hiç boşta genç yok, okumasa bile çalışıyor muhakkak.” Görüşmeye katılan kadınlar genç kesimin daha çok okuduğu ya da çalıştığı için oya öğrenme konusunda vakitlerinin olmadığını belirtmiştir.

Araştırmanın son sorusu oya örücülüğü sanatının yaşaması için neler yapılabileceği ile ilgilidir.

10. Soru: Size bu el sanatının yaşatılması için neler yapılabilir?

Araştırma örnekleminde yer alan kadınlar oya örücülüğünü gelecek kuşaklara taşımada kurslar açabileceğini, televizyon kanallarında tanıtılarak özellikle gençlerin bilinçlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Konuyla ilgili örnekleme yer alan kadınların söylemleri şu şekildedir: “... gençleri özendirmek için yerel televizyonda biz Eskişehirli olarak tanıtılması yayınlanması çok önemli”.

Sonuç ve Öneriler

El sanatları insanoğlunun varoluşundan bu yana gelenek göreneklerinin yanı sıra duygu, düşünce ve yaşadığı yörenin özelliklerini yansıttığı, tarihten günümüze taşıdığı en önemli kültür hazinelerinden birisidir. Kültürel mirasın önemli bir parçası olan el sanatları, bir toplumun yaşam seviyesi hakkında önemli ipuçları vermektedir (Sürür, A ve Sürür, A . 1994: 432).

18. yüzyılda İngiltere’de başlayan “Endüstri Devrimi” adı verilen büyük ekonomik dönüşüm ile birlikte makineli üretime dayanan sanayi, zanaatçıların el sanatlarına dayalı üretimlerinin yerine geçmeye başlamış ve pek çok el sanatı ürün ortadan kalkmış ve aile tezgâhlarının oluşturduğu çalışma alanları yerlerini imalathanelere ve fabrikalara bırakmıştır. Bu durum geleneksel el sanatları üretiminin kaybolmasına ya da işlev değiştirerek yeni görünüm kazanmasına yol açmıştır (Öztürk, 2005: 67). Günümüzde, teknolojinin hızla değişmesi ve kısa sürede çok ürün elde etme imkanlarının ortaya çıkması, geleneksel el sanatlarını yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır (Doğanöz, G. 1994:127; Eraslan, A. 2009: 373). Kültürel mirasımız olan el sanatlarının yaşatılmasına katkı sağlamak, el sanatları ustaları ve bu sanatları yaşatanları hatırlamak ve Türk el sanatlarının özgün yapısını ortaya koyarak, katkı sağlamada oya örücülüğünü ele almayı amaçlayan bu araştırmada ulaşılan sonuçlar şöyledir:

Günümüzde özellikle genç kızlar ve ev hanımları tarafından oyacılık sanatı sürdürülse de bu sanatı icra edenlerin sayısının belirgin bir şekilde azaldığı görülmektedir. Çifteler ilçesinde, oya örücülüğü azalmakla birlikte genç yaşta başlanmakta ve nesilden nesile büyükler tarafından küçüklere öğretilmektedir. Bölgede oyacılığın unutulmaya yüz tutmasının nedenlerinden biri yörede yaşayan insanların büyük şehirlere göç etmeleri ve yörede yaşayan gençlerin iş hayatında yer almalarından dolayı vakitlerinin az olmasıdır.

Çifteler Halk Eğitim Merkezi kadınlar adına oya örme kursları açarak bu el sanatının yaşatılmasına ayrıca gayret göstermektedir. Ancak bu el sanatının kaybolmaması için yöre halkının, araştırmacıların ve ilgili devlet kuruluşlarının projelendirme yolu ile daha büyük önlemler alması gerekmektedir.

Yörede yaygın olarak iğne, tığ ve mekik oyası örüldüğü görülmektedir. Oya örümünde daha önceleri pamuk iplik kullanılırken günümüzde daha çok sentetik iplik kullanılmaya başlanmıştır. Bölgede oyalar, seçilen yazmanın ve yazmadaki desenlerin rengine uygun sentetik (naylon) iplerle yapılmaktadır. Oyalarda en çok kullanılan renkler yeşil, pembe, kırmızı, sarı, mavi ve kahverengi tonlarıdır. Oya motiflerinin genellikle iki ya da üç renkli olduğu gözlemlenmiştir. Bölge oyalarında tespit edilen oyalar şu şekildedir: Yaygın olarak kullanılan bitkisel motifler ve meyveler, mum çiçeği, biber ve çiçeği, menekşe, lale, çilek, zambak, kabak çiçeği ve duttur. Figürden esinlenerek yapılan motifler ise kaz ayağı, kelebek, küpeli, kaya, kedi merdiveni, yıldız

şeklinde. Örneklerde yer alan bazı motiflerin isimleri ise görüşmeye katılan kadınlar tarafından bilinmemektedir. Bu durum bu el sanatlarının unutulmaya başlandığını ve geleneksel kültür mirasımızın yaşatılması için alınacak önlemlerin aciliyetini göstermektedir.

Birçok kullanım alanı olan oylar Çifteler ilçesinde daha çok genç kızların çeyizinde, sünnet, evlenme, kına gecelerinde, doğum yapan gelinlere, anneler gününde anne ve kayınvalidelere, düğünde konuklara, askere, hacca, hastaneye, yaşlıya giderken hediye olarak kullanılmaktadır. Hızlı teknoloji ve zevklerin sürekli değişmesine karşın oyacılık, Çifteler ilçesi kadınının el becerisi ile varlığını sürdürmektedir. Nadir de olsa, kazanç amaçlı olarak bu sanat dalıyla uğraşan kişilerin maddi açıdan desteklenmesi gerekmektedir. Böylece büyük bir özenle yapılan her motifiyle bir duyguyu, bir düşünceyi dile getiren bu geleneksel halk sanatının kaybolmasının önüne geçilebileceği düşünülmektedir. Gelir getirmesi durumunda yöre insanının daha çok üretim yapacağı ya da bu el sanatını öğrenmeye istekli olacağına inanılmaktadır. Bu sanat dalının yaygınlaştırılması için kursların açılması, projelerin yapılması, yerel ve ulusal televizyon kanallarında tanıtılarak gençlerin bilinçlendirilmesi ve teşvik edilmesi gerekmektedir.

Teşekkür

Bizleri Çifteler halkı ile buluşturan Çifteler Halk Eğitim Müdür Yardımcısı Yaşar Koçay'a, kurs öğretmeni Müzeyyen Konak'a ve örneklem grubunda yer alan tüm kadınlara, göstermiş oldukları ilgi ve yardımseverlikleri ve bu el sanatını hala yaşattıkları için sonsuz teşekkürlerimizle....

Kaynaklar

- AKTAN, O., 1989, "El Sanatları Bir Sanayi Üretim Biçiminin Anadolu'daki Tarihsel Çerçevesi ve Uygulama Alanından Bir Kesit" Ankara: Makro Yayıncılık.
- ÇORUH, H.; ÇAPARLAR, A., 2012, "Yaşayan El Sanatları ve Sanatkarıyla Hatay Tarihten - Günümüze", Hatay: TC Hatay Valiliği Yayın No:17.
- DOĞANÖZ, G., 1994, "Geleneksel El Sanatlarının Piyasa Etüdü, Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri", Ankara.
- ERASLAN, A., 2009, "Antakya ve Çevresinde El Zanaatları", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Antakya.
- ERİŞ, M., Akkaya, M., Aksoy, H., Algan, E., Altınsapan, E., Arslan, N., Buttanrı, M., Çağlar, M.D., Çilek, N., Efe, A., Erkmen, M., Güneş, F., İşçen Filik, C., Kara, Ç., Ocak, A., Parlaktuna, İ., Say, Y., Sivri, M., ve Yakut, K., 2014, "81 İlde Kültür ve Şehir Eskişehir", Eskişehir: Acar Basım ve Cilt San.Tiç. A.Ş.
- GÖKDOĞAN DEMİRBİLEK, N., 2013, "Isparta Kadınının Gönül Dili, Gül Oyları ve Yapımı", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Gül Özel Sayısı.

IŞIK, Y., 2012, "Tunceli El Sanatları", Ankara: Anıt Matbaa.

ONUK, T., 1984, "3. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri", İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları.

ÖZBAĞI, T., 1997, "Geleneksel Türk El Sanatlarımızdan Oyaların Dünyü Bugünü Geleceği Sorunları", El Sanatları Dergisi, 1, 125 - 139.

ÖZBAĞI, T., ÜLGER, N., KURT, G., ve TOKTAŞ, P., 2009, "Halkbilim Araştırmaları Merkezi Koleksiyonundan El Sanatları Örnekleri II Dokümanlar ve Örgüleri", Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

ÖZTÜRK, İ., 1998, "Geleneksel Türk El Sanatlarına Giriş", Ankara: Ürüm Yayınları.

ÖZTÜRK, İ., 2005, "Türk El Sanatlarının Günümüzdeki Durumu (Tarihçe, Sorunlar, Öneriler) / The Situation of Turkish Hand Crafts (History, Problems and Proposals)". Journal of Fine Arts, [S.1.], n. 7, ISSN 1302-2938.

Erişim

Adresi:<<http://edergi.atauni.edu.tr/ataunigsfd/article/view/1025003150>>

. Erişim Tarihi: 25 Feb. 2015.

KARAKAŞ, R., 2013, "Geçmişten Günümüze Çermik Yöresi İğne Oyacılığı", Bilim ve Kültür - Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi Science and Culture - Journal of International Cultural Studies, Sayı / Number: 02.

SÜMERKAN, M.R., 2008, "Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları", İstanbul: Serander Yayınları.

SÜRÜR, A. ve SÜRÜR, A., 1994, "21. Yüzyılda geleneksel Türk El Sanatları için Öneri ve Önlemler", Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri, Ankara.

Topkapı Sarayı Müzesi Uzmanları, 1969, "Türk El Sanatları", İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.

T.C Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü., 2014, "Yaşayan El Sanatlarımız", Ankara: MEB Yayınları.

URL1: www.eskisehirkulturturizm.gov.tr

URL2: <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87ifteler>

URL3: <http://www.cifteler.bel.tr/su>

URL4: <http://www.tdk.gov.tr>

URL5: <http://tarihichan.blogcu.com/oya-ve-oyacilik/10366872>

URL6: <http://www.unutulmussanatlar.com/2012/07/oya.html>